

írka-írka közben aztán a gyermek tapasztalja azt, hogy vonásai néha valamit ábrázolni kezdenek: akkor aztán már szándékosan megismétli és folytatja ezen a ponton a rajzolást. Mindjárt ezen az első fokon azonban bizonyos „realizmust“ látunk nála érvényesülni: a részleteket gondosan törekszik másolni a gyermek.

Ez a realizmus megmarad a fejlődés második fokán is, melyet a részletek realizmusa mellett a szintézis hiánya jellemez. Egy házat rajzol pl. a gyermek; ez részleteiben hű (mondjuk: jó a háromszögletű oromfal), más részleteiben nem hű (hiányzik pl. az egyik oldalfal, a tető a földig ér); ez a következetlenség onnan van, mert a mi kis rajzolónk teljesen képtelen még a szintétikus egységben-látásra, csak a részleteket fogja meg, s azoknak kátyújában ragad művészetének szekere.

Harmadik fejlődési foknak látja Luquet az ú. n. „értelmi realizmus“ állapotát, melyet szembeheleyez a „vizuális realizmussal“. Ez utóbbi ugyanis már a felnőttek rajzolását jellemzi. Mikor a gyermek a szemlélhető világot ábrázolja, akkor, mint láttuk, nem azt rajzolja le, ami a szem recehárttyáján valóban tükröződik, hanem a dolgok szerkezetét, egymás mögött rejlő alkotórészeit, vagyis azt, amit értelme mond neki a dolgokról. A ház nemcsak kívülről látszik, hanem a belseje is; a fal mögött lejátszódo jelenetek éppúgy előtűnnek, mint az előtérnek, az első síknak jelenetei. A kocsinak nemcsak azok a kerekei látszanak, melyek a felénk forduló oldalon vannak, hanem az eltakart rész kerekei is, mégpedig a maguk teljességében stb. Ezek és az ehhez hasonló rajzok mutatják azt, mit kell a Luquet-féle „intellektuális realizmuson“ érteni.

Érdekes megfigyelní, hogyan ábrázolja a gyermek a történeteket, melyek több mozzanatban játszódnak le. Az ábrázolásnak idetartozó eseteit szerzőnk több tipikus csoportba sorolja. Van eset, mikor a gyermek valamely történetet egyetlen jelenetben mutat be, mely szerínte az egészet szimbolizálja. Máskor ísmét több ilyen jelenetet látunk egymás mellé sorakoztatva. Ísmét máskor — és ez a legbonyolultabb eset — egyetlen jelenetbe látjuk összekomponálva a történet különböző mozzanatait, mikor is ugyanazon személyt többször is ábrázolva találjuk; oly ábrázolás ez, mely a felnőtteknek meg lehetős fejtörést okoz és a primitív népek művészkedéséhez sokszor közel jár.

Befejezésül a szerző a rajzoktatásra vonatkozólag közli a fentebbi vizsgálatokból levonható következtetéseket; ezeket e helyen nem ismertetjük, mert nem általános érdekűek, hanem csak a szakember, a rajztanár érdeklődésére tarthatnak számot.

V. H.

Rudolf Steiner in der Waldorfschule. (Waldorf-Spielzeug-Verlag, Stuttgart, 1927, 111 l.)

Az „új iskoláról“ tudomást kell venni, akár helyeseljük, akár nem. Számolni kell vele, nem csupán azért, mert van és hódít, hanem azért is, hogy leszűrjük belőle azt is, ami értékes, vagyis reális, megvalósítható. Az előttiünk levő gyűjteményes munka felette alkalmas arra, hogy betekintést nyújtson az

emberképzésnek ez újszerű műhelyébe. Mozaikszerű kiadvány, amelyben *Carolín von Heydebrand*, aki tavaly nálunk előadást is tartott, összegyűjtötte az antropológiai mozgalom és ez iskola lelkes megteremtőjének, Steiner Rudolfnak (1861—1925) két fontos iskolai beszédét, saját beható méltatását a mesterről és a tanítóknak számos visszaemlékezését róla. Az egésznek emlékkönyvjellege van, amelyet a hálás és rajongó tanítványok hódolatnak szántak, elhunyt mesterüknek, aki hat éven keresztül irányította a *Freie Waldorfschule*-t.

Hogy könyvünknek tarka tartalmán eligazodhassunk s kézzelfogható eredményhez juthassunk, elvi szempontból fogunk kiindulni és a tényeket ugyancsak irányelvek szerint fogjuk csoportosítani. Elvi kiindulópontunk, mondhatnók pedagógiai hitvallásunk magán a tanerőn sarkallik, mert az elméletben megalkotott legtökéletesebb nevelési rendszer és tanítási módszer sikere azon fordul meg, hogy a nevelő, a tanító mennyiben képes azokat a gyakorlatban valóra váltani. Ennek megfelelően forrásunk alapján s lehetőleg az eredeti szöveghez ragaszkodva (Steiner stílusa bővelkedik eredeti szóösszetételekben, amelyek csak körülírással fordíthatók le; szórendje is eltér a rendestől), mindenekelőtt vázolni fogjuk a *Waldorfschul-Pädagogik* lényegét, azután leszögezzük azokat a követelményeket, tulajdonságokat, amelyeket ez a rendszer és módszer a tanítók részéről feltételez és amelyek a mesterben ritka teljességben és tökéletességben megvoltak, végül a két alapvető tényezőnek szembeállításával levonjuk a tanulságokat, ha tetszik, a kritikát.

Különös játéka a sorsnak, hogy a *Güte* és *Liebe* iskolája a németeket kegyetlenül fojtogató békekötéssel egyidejűleg 1919-ben született. A Waldorf-Astoria cigarettagyár alapította 100.000 márkával munkásainak és alkalmazottainak gyermekei részére: a proletáriskola azonban lassankint inkább a kiváltságosak iskolájává alakult át. Célját, szellemét, lényegét Steinernek két beszéde alapján a következőkben vázolhatjuk mintegy jelszavakkal: Steiner pedagógiája nem a múltba, hanem a jövőbe tekint és a világnak hatalmas összefoglalásából (*Weltzusammenhang*) indul ki. Ez a társadalmi élet három főpillérére támaszkodik és a következő hármastétellel (*Dreigliederungs-idee*) fejezhető ki: „Szabadság a szellemi életben, egyenlőség az állami életben, testvériség a gazdasági életben!” (34. l.) Az elsőbe foglalta a társadalmi kérdést is, amelynek üdvös megoldását az iskolától várta. Szerinte a nevelés elsősorban *gyógyítás*, amit ő maga is sikerrel gyakorolt, főleg a pedagógiai eurhythmia útján: rendszeren tagolt, arányosan ütemes mozgással zenében, táncban, beszédben. A Waldorf-iskola a gyermekben azt akarja kifejleszteni, ami a szellemi-isteni (*das Göttlich-Geistige*), annak a szellemnek tudatára akar kelteni, amely az össztermészetben (*in allem Natursein*) él. A gyermekléleknek a tanítólélekkel össze kell fornia; új tudományos gondolkodásmódra (*Wissenschaftsgesinnung*) van szükség, amely elevenné teszi a tudományt, a művészetet, a vallást. A Waldorf-iskola nevelő-művészeti iskola legyen, eleven nevelő-cselekedettel (*Erziehungstat*) és lelki emberkezeléssel (*Menschenbehandlung*). Feltűnő, hogy Steiner erélyesen állást foglal a kísérleti lélektanon alapuló

gyermektanulmány ellen (amelynek hívei egyébiránt pártolják az új iskolát). „A fejlődő embert *bensőleg* kell megértenünk. Tudjuk-e ezt még ma? Nem, különben nem ülnénk be laboratóriumokba és nem üznénk „kísérleti lélektant“, hogy szabályokat állítsunk fel arra, hogy miként dolgozik az emberi ész és emlékezet“, ez csak megöli az emberhez való intuitív viszonyt stb. (19—20. l.)

A Waldorf-iskola szervezetének fokozatos fejlődését a 35—40. l. olvashatjuk. Steiner nem sokra becsülte a latint, amelyet a kolostori iskolák maradványának tartott és még a mechanikánál is kevésbé értékelt. A gimnázium szerinte csak művelődési múmiákat termel és a jövőben kétségkívül el fog tűnni.

Nézzük most, milyennek képzei Steiner a nevelő-tanítót, helyesebben: milyent követel meg az ő iskolája? Művészi nevelőre van szükség, úgymond, intuícióval, vagyis belső meglátással, megérzéssel rendelkező, pedagógiailag érző tanítókra, akik teljes tudatában vannak lelkeszi (*priesterlich*), gyógyító és művészi feladatuknak és akikben az emberiség jövő fejlődésével prófétailag hatékonyan működő egybeforrtság (*Zusammengewachsenheit*) lüktessen. „Mi művésziesen munkálkodunk a gyermekek lelkén“, „tanítóink éjjel-nappal arra gondolnak, hogyan nevelhetik őket derék emberré“. Ha mármint azt kérdezzük, hogy milyen volt, ki volt Steiner, akkor az ő saját nyilatkozatai és tanítóinak, tanítványainak e kötetben közölt leírásai alapján valóban meg kell állapítani, hogy rendkívüli szuggesztív erővel felruházott kivételes egyéniség volt, akiért hívei valósággal rajongtak. Egyikük benne látja „az emberiség pedagógiai küldetésének viselőjét“, egy másik „az emberiség nagy tanítómesterének“ mondja s egyszerre állítja Platóval, Aristotellessel, Mindenben más, új utakat keresett, ritka intuícióval és sokoldalúsággal rendelkezett, s különösen kedvelte a „súlyos eseteket“, a nehezen nevelhető gyermekeket, akiknél sajátos módszerével meglepő sikereket ért el.

A Waldorf-iskola lényegének, a tanítóival szemben támasztott követelményeknek és az alapító személyiségeknek ismerete után immár levonhatjuk következtéseinket. Mindhárom tényező az *antropozófia*, vagyis „az emberi lényeg ismerete“ tanának alapján áll, amelytől a hagyományos iskola távol esik: eszmény és valóság. A leírások alapján elhiszük, hogy ebben az iskolában Steiner a maga rendkívüli szuggesztívójával és intuíciójával osodákat művelt, de ilyen kivételes egyéniségekre bajos egy egész nevelési és tanítási rendszert alapítani, mert effajta „nem terem minden bokorban“ és a mester tanítványaiban is csak ideig-óráig bízhatunk. Épp az előttünk levő visszaemlékezések mutatják, hogy ő volt az iskola lelke, tengelye, mindene s bár tanításai termékeny talajra hullottak, ő maga pótolhatatlan marad, hívői legbuzgóbb törekvései ellenére. Jóság és szeretet, a Waldorf-iskola két legfőbb nevelési tényezője, voltaképpen egyazon erény. Am neveljük a kicsinyeket *jósággal* és *szeretettel*, de a serdülőkorban már megfontolandó, vajjon a mérőben *jóságra* és *szeretetre* való nevelés egészen összeegyeztethető-e az *életre* való neveléssel. Az emberképzés, a nevelés és oktatás nem lehet mindenkire és mindenkorra egyforma, hanem szükségképpen differenciálódik életkor, történeti korszak, faj és az

ország politikai, közművelődési, közgazdasági állapota és — jövője szerint. Ebből mindenki megértheti, hogy a serdülő magyar ifjúságnak milyen nevelésre van szüksége.

E beszédek és visszaemlékezések, jelenetek és képek olvasása közben úgy éreztük magunkat, mint egy mesország eszményi iskolájában. Aki elolvassa, mégis gazdagabb lesz: tisztába fog jönni a tanítói hivatás szentségével és — nehézségeivel, de főleg azzal, hogy ennek a hivatásnak csak úgy fog teljesen megfelelni, ha *minden* gondolatát és érzését, *minden* idejét és erejét annak szolgálatába állítja, illetőleg állíthatja.

K. F.

Dr. Ernst Reisinger: Sexuelle Erziehung im L. E. H. Schondorf. Vortrag. Juni 1927. 15 lap.

Már sokan észrevették azt a sok külső és belső hasonlatosságot, mely a XVIII. századbeli Philanthropinumok és a jelenkor Landerziehungsheimok között van, amit egyenesen úgy fejeztek ki, hogy ez utóbbiak nem is egyebek, mint a XX. század Philanthropinumjai. Van azonban természetesen több, a két kor eltérő szellemi alkataból és erkölcsi felfogásából eredő különbség is. Ezek közé tartozik a szexuális nevelés eltérő kezelése is, melyre igen érdekes világot vet Reisingernek, a schondorfi nevelőintézet igazgatójának szülői értekezleten tartott előadása.

A filantropisták az ú. n. nemi felvilágosítást tömeg előtt, szemléltető képekkel (Basedow: Elementarwerk!) végezték, Reisinger sokkal óvatosabb és tapintatosabb. Bár úgy látja, hogy ma a nemek érintkezése sokkal természetesebb és elfogulatlanabb, könnyebben találkozhatnak, mint régebben, de a veszedelem is nagyobb, mert könnyen szabadossággá fejlődhetik. Ily körülmények közt a keresztyén eszményt kell követni, melynek alapkövetelménye a házasság előtti nemi önmegtartóztatás, amely semmiféle kárral nem jár. Elveti Hans Blüher és Wyneken idevágó könyveit. Velök ellentétben az absztinencia eszményét hirdeti az ő nevelőintézete, mely az alkoholt és nikotint is tilalmazza. A felvilágosítást azonban nem ejti el egészen, de csak négy-szem közt gyakorolja, amikor arra feltétlenül szükség van. A legjobb nemi nevelés szerinte az akarat edzése; az ifjúnak úrrá kell lennie szenvedélyein. A koedukációnak abszolút értéket nem tulajdoníthat, itt — úgymond — minden a fiú és leány egyéni hajlamaitól függ. Végül rátér arra a kérdésre, mit tesznek ők, ha az intézetben ilyféle eltévelyedés előfordul. Reisinger intézetében a legteljesebb őszinteség uralkodik tanárok és növendékek közt. Minden tanuló azonkívül résztvesz az erkölcsi tisztaság fenntartásában és amennyiben valahol baj van, csak burkoltan, a név megnevezése nélkül, felhívja az illetékes nevelő figyelmét. A nevelő aztán összehívja az illető osztályt, beszél nekik a szexuális etikáról, az erkölcsi erőről és igazságról, majd buzdítja, bátorítja őket, aminek mindig megvolt az eredménye. Azzal végzi előadását, hogy valamint már Tacitus kiemelte a régi germánok erkölcsi tisztaságát, úgy legyen a jövőben is, mert a nép boldogulásának alapja a család és házasság. Rövid, de tartalmas, igazán velős előadásának alig van oly megállapítása, melyet él ne kellene fogadni.

Szelényi Ödön.